

діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Описані законодавчі прогалини і суперечності можливо усунути шляхом внесення відповідних змін як до КПК України, так і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність керівника органу досудового розслідування. Нагальна необхідність вирішення піднятої проблематики зумовлена тим, що чітке унормування повноважень керівника органу досудового розслідування є особливо важливим моментом, оскільки недостатня правова регламентація цього питання може призвести до занадто активного втручання керівника в процес досудового розслідування та діяльність слідчого, або навпаки – до його бездіяльності, що в будь-якому разі позначиться на результатах та якості роботи слідчого підрозділу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийн. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2016. № 127. С. 129–136.

Кулик Марина Йосипівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Симчук Анатолій Степанович,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після введення 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [1], відбулися зміни до Кримінального процесуального кодексу України на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-IX [2], серед яких, позитивними є зміни саме до статті 241 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Освідування особи», яка викладена в новій редакції.

Освідування особи, є слідчою (розшуковою) дією, яка залишається однією з найбільш дискусійних та обговорюваних у галузі правової науки.

У ст. 241 КПК України визначені підстави, умови та процесуальний порядок, проведення освідування. Так, *освідування особи* є самостійною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться дільником, слідчим, прокурором з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого, одязі в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [3].

Фактичною підставою для прийняття рішення про освідування є наявність зафіксованих у матеріалах кримінального провадження даних про те, що на тілі певної особи, одязі в якому вона перебуває є особливі прикмети чи сліди кримінального правопорушення, виявлення чи засвідчення наявності яких має значення для кримінального провадження, передусім для встановлення осіб, які вчинили злочин чи кримінальний проступок.

Правовою підставою проведення освідування особи є постанова дільника, слідчого, прокурора, а у разі її відмови освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора.

Постанова дільника, слідчого, прокурора складається із трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної. У вступній частині зазначаються відомості про місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посада дільника, слідчого, прокурора, який виніс постанову, найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер.

У мотивувальній частині повинні міститися відомості про: обставини кримінального провадження та мотиви прийняття рішення про проведення освідування, їх обґрунтування; мету слідчої (розшукової) дії; особу, яка має бути піддана освідуванню, та посилання на норми КПК України, які є юридичною підставою для проведення освідування.

У резолютивній частині фіксується саме рішення дільника, слідчого, прокурора провести освідування, вказується особа, яка підлягає освідуванню. Крім того, у резолютивній частині окремим пунктом варто зазначити, що в разі відмови особи добровільно взяти участь в освідуванні, ця слідча (розшукова) дія здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора.

У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста.

Кримінальний процесуальний закон передбачає ряд гарантій, які спрямовані на захист честі та гідності осіб, які піддаються освідуванню. Зокрема, освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком здійснення освідування лікарем. Дільник, слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголити особу, яка підлягає освідуванню.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування.

Для проведення освідування дівнавач, слідчий, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих). КПК України допускає проведення освідування без участі понятих у випадку застосування безперервного відеозапису ходу проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Проте, й у випадку якщо здійснюється відеозапис ходу проведення освідування особи, поняті також можуть бути запрошені, якщо дівнавач, слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Освідування, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова дівнавача, слідчого, прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

Шляхом освідування особи може бути з'ясовано, чи є на тілі даної особи: 1) особливі прикмети, які саме і їх локалізація (шрами, татування, дифекти статури, родимі плями, рубці, бородавки, відсутність певних частин тіла, сліди колишніх хвороб); 2) які-небудь пошкодження, сліди кримінального правопорушення та їх локалізація (подряпини, синці, укуси, інші тілесні пошкодження); 3) частини тих або інших речовин (крові, хімічних речовин, слини тощо); 4) ознаки професійної приналежності [4, с. 409].

За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи застосування інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складається протокол відповідно до вимог КПК України. У протоколі повинні фіксуватися факти, що мають доказове значення та ті, які виявлені на тілі або одязі в якому перебуває освідувана особа, сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети.

У вступній частині протоколу повинно бути зазначено: час і місце його складання, час початку та закінчення слідчої (розшукової)

дії, відомості про особу, яка проводить слідчу (розшукову) дію (посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові), і осіб, які беруть у ній участь (прізвище, ім'я, по батькові, а в необхідних випадках і їх адреси); посаду, звання, прізвище, ім'я, по батькові судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста, який брав участь у проведенні освідчування. Також повинно бути зазначено, що понятим та іншим учасникам слідчої (розшукової) дії роз'яснені їх права й обов'язки.

В описовій частині протоколу зазначаються умови проведення слідчої (розшукової) дії; усі дії дізнавача, слідчого, прокурора в тій послідовності, як вони проводилися, а також фіксується все виявлене під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Крім того, у ньому зазначається, чи мало місце оголення тіла оглянутого, заперечував він проти цього чи ні, а також вказуються результати освідчування, що, в якому вигляді і в якому місці тіла виявлено.

Враховуючи те, що у процесі освідчування можуть бути виявлені сліди, що швидко змінюються, в такому випадку їх доречно описати в протоколі максимально докладно, зазначивши їх локалізацію, розміри, конфігурацію, колір, тощо. Фіксуючи особливі прикмети їх опис доцільно здійснювати за правилами словесного портрета. Малюнок (зображення), форма, стиль, колір, місце розташування татуювання підлягають детальному опису, а також повністю відтворюється текст у разі його наявності.

Також, у протоколі слід відобразити, чи застосовувалися технічні засоби фіксування освідчування, які саме і в чому полягало їх використання. Додатками до протоколу можуть бути: фотознімки, відеозапис, фототаблиці та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами дізнавача, слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Протокол підписують особи, які брали участь у проведенні освідчування особи, поняті, дізнавач, слідчий, прокурор, тобто особа, яка проводила зазначену слідчу (розшукову) дію. Копія протоколу надається особі, освідчування якої здійснювалося.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в редакції ст. 241 КПК України істотно змінено процесуальний порядок проведення освідчування особи, а саме:

по-перше, законодавець передбачив можливість здійснення такої слідчої (розшукової) дії не лише за постановою слідчого та прокурора, а і дізнавача; *по-друге*, освідчування може проводитися для виявлення не лише на тілі, а й на одязі, в якому перебуває підозрюваний, свідок чи потерпілий, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет,

якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України); *по-третє*, перед початком освідування особи пропонується *добровільно пройти освідування* на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а в разі її відмови *освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора*. У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста (ч. 2 ст. 241 КПК України). У попередній редакції ст. 241 КПК України не було передбачено постанови дізнавача або слідчого як підстави для проведення освідування, не було вказівки на участь спеціаліста; *по-четверте*, у ч. 3 ст. 241 КПК України прямо передбачено, що «застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування»; *по-п'яте*, про проведення освідування *складається протокол* згідно з вимогами КПК України, *копія якого надається особі, освідування якої здійснювалося* (ч. 4 ст. 241 КПК України).

Для порівняння, у попередній редакції ст. 241 КПК України копія протоколу освідування надавалася лише особі, освідування якої проводилося примусово.

Зазначені зміни на нашу думку є позитивними, адже вони суттєво удосконалюватимуть процесуальний порядок збирання та перевірки доказів сторонами кримінального провадження, тим паче, в умовах воєнного стану та будуть виступати гарантією забезпечення поваги до честі та гідності осіб, які беруть участь в освідуванні.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 лип. 2022 р. № 2462-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2462-20>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийм. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
4. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.